

TONI KOVAČEVIĆ

SJEĆANJE NA IVANA VUČETIĆA, OSNIVAČA PRIMIJEJENE DAKTILOSKOPIJE I HVARA NJEGOVOG VREMENA*

I. dio

Kuća Martinovih na obali u kojoj se Ivan Vučetić rodio nije u 19. stoljeću imala pravilan izgled koji ima danas. Južna je polovica kuće imala dva kata, a sjeverna nije sezala do visine južne polovice. Na sjevernoj polovici bilo je neko potkrovlje na kojem se vidio jedan mali prozorčić. Kroz to se potkrovlje prelazilo iz jednog u drugi kat. Mjesto današnjih četiriju jednakih pravilnih prozora vidjela su se samo tri takva, dva na prvom a jedan na drugom katu. Iza svakog je prozora na prvom katu bila po jedna soba a iza prozora na drugom katu bile su dvije sobe i kuhinja, sve tri prostorije jedna iza druge. Prizemlje je pročelja imalo dvije prostorije a još je jedna prizemna prostorija bila u ulici koja spaja Rivu s Burgom. Iza kuće je bilo malo usko dvorište na kojem je bio zdenac, a u taj zdenac se je skupljala voda s krova kuće.

Govoreći o kući Martinovih htio bih da kažem nešto o Kovačević-Martinovima, o obitelji iz koje je Vučetićeva majka potekla. Na žalost, o drugoj strani njegova podrijetla, o Vučetićima nisam uspio dobiti nikakvih pobližih podataka. O Martinovima znam po svom ličnom iskustvu a i po onom što mi je otac pričao. Mnogo su mi pomogli rođak Petar Kovačević pok. Martina i njegov sin ing. Martin, kojima ovim srdačno zahvaljujem.

U Hvaru je bilo nekoliko obitelji Kovačevića, koje su sve proistekle iz jednog debla. Priča se da je Matica u davna vremena stigla iz Bosne. Kažem u davna vremena, jer u preuređenoj župskoj kući u Hvaru nalazi se najstarija hvarska matična knjiga iz godine 1518., a u toj se knjizi već spominju Kovačevići. Da ih razlikuju, svima su tim granama Kovačevića dali razne nadimke kojima su ih u pučkom

* Nadopunjujući referat kolegice DOBY-BABIĆ o Sudskoj medicini na simpozijumu Pomorske medicine na Brionima od 20. IX—2. X 1986., govorio sam o daktiloskopiji i Ivanu VUČETIĆ-u.

Budući je bilo mnogo referenata, nešto preko 300, vrijeme nam je referata bilo jako ograničeno, na ne više od 10 minuta, pa je meni onoga časa sinula ideja koja dobro obilježava značenje VUČETIĆ-a u modernom znanstvenom svijetu daktiloskopije i ja sam umjesto poduzeg izlaganja, koje sam iznio u ovoj radnji, sazeo sve u jednu rečenicu, a ta glasi: »Povijest daktiloskopije se može podijeliti u dva dijela. Prvi dio: povijest daktiloskopije do VUČETIĆ-a, a drugi dio: povijest daktiloskopije od VUČETIĆ-a.«

govoru uglavnom i nazivali. Martinovi su se zvali zato, što je svaki prvorođeni sin dobivao ime djeda a ta se praksa provela i do današnjih najmlađih. Tako se i gore spomenuti inženjer zove Martin i tako se sin moga brata zove Martin, kao što bi se zvao i moj sin da sam kojom srećom jednoga imao.

Vlasnik spomenute kuće Martinovih bio je Martin Kovačević pok. Vicka, rođ. godine 1793. Bio je po zanimanju drvodjelac. O njemu piše Nevenka Bezić-Božanić u članku »Nekoliko podataka o građevinskoj i zanatskoj djelatnosti u Hvaru u prvoj polovici 19. stoljeća« u V. broju Priloga povijesti otoka Hvara, koji sam članak s velikim zanimanjem pročitao. Mimogred bih, kao veoma interesantnu pojedinost, htio istaknuti da su tada među zanatlijama najbrojniji bili krojači a zatim postolari. I to nam najrječitije pokazuje kako su stari Hvarani imali estetski osjećaj i za svoju ličnu vanjštinu kao što su taj svoj estetski osjećaj u toku vjekova pokazali i u arhitekturi sa svojim lijepim kućama, često i raskošno građenim palačama, a osobito prekrasnom loggiom i pročeljem svoje katedrale koje pročelje po svojoj estetskoj vrijednosti, po harmoniji linija i ploha nadvisuje pročelja svih dalmatinskih katedrala pa i ono slavne šibenske.

Martin je imao sedam sinova, a poslije tih sedam sinova dobio je jedinicu kćer Vicu koja se je rodila 25. X. 1837. i udala godine 1857. za Viktora Vučetića, bačvara.

U Hvaru postoji legenda, koja je našim starijim generacijama veoma dobro poznata i koja pripovijeda o sedmero braće Martinovih koji su svirali u mjesnoj glazbi. Pogledom na tih sedmero sinova Martinovih poredanih u župskim knjigama sama se od sebe nameće pomisao da su oni bili tih sedmero legendarnih glazbenika, no usporedba njihovih datuma rođenja i smrti jasno pokazuje da se legenda na njih ne odnosi, jer su neki stariji bili već pomrli dok su mlađi bili još djeca. Doista, tužni demografski podaci u onim generacijama, kada je demografija ionako zaostajala za svjesno produktivnim ljubavnim stremljenjima! Ta je legenda kod starijih generacija još jako živa. Kada sam ja, poslije dugog izbjivanja, stigao u Hvar i pričao svojim prijateljima da je moj nećak Stefan Kovačević, rođen u Americi, svjetski poznat pijanist, kliknuli su: »Eh, raca, raca!« Kao da sam im ovim podatkom jednostavno iznio ono što su oni smatrali po staroj legendi očekivanim ostvarenjem. Legenda je našla potvrdu u potomstvu legendarnih, jer su najmlađa dva sina spomenutog Martina prilično dugo živjela, stariji Ante i mlađi Petar, i oba su svirala u glazbi.

Kada je spomenuti Martin Kovačević 1793. umro, dva su preostala najmlađa njegova sina kuću podijelila. Petar je dobio drugi kat i uz male preinake ostavio u biti sve po starom, a stariji Ante, moj djed, podigao je početkom ovog stoljeća sjeverni dio kuće do razine južnog. Time je kuća dobila današnji pravilan izgled. Tom je novosagrađenom četvrtom prozoru odgovarala lijepa prostrana soba iza koje je još bila jedna manja soba. Novosagrađenim drvenim stepenicama dopiralo se iz hodnika prvog kata do tih novosagrađenih soba i dva su dijela kuće bila potpuno odijeljena. Svaki je dio imao svoj posebni ulaz.

Spomenuti je Petar jako zanimljiva ličnost. Pošto je svršio osnovnu školu u Hvaru, izučio je kod svog oca zanat drvodjelca, i sudeći po

dvanaestokutnom lijepom stolu, koji još posjeduju njegovi nasljednici, reklo bi se da je bio umjetnički nadaren. Po dokumentima kojima raspolazem a i po raznim djelatnostima u koje se je upuštao, jasno je izbijala slika jednog nemirnog, mnogostruko zainteresiranog, duha. Pošto je kod oca izučio drvodjelski zanat, u devetnaestoj je godini pohađao dvorazrednu nautičku školu u Splitu. Posjedujemo fotokopiju dviju svjedodžbi (naravno na talijanskom jeziku): jednu za prvi semestar, drugu za drugi semestar školske godine 1854—1855. Interesantno je za nas da na samom vrhu svjedodžbe, gdje bi trebalo da bude naslov škole, stoji

»I. R. Capo-scula in Spalato.
Scuola nautica secondaria«.

Obrasci su u svjedodžbi tiskani, a rukopisom su dodani podaci o pojedinim učenicima.

Nama je jako čudno da uopće nema ocjena osim za odlično iz religije i da je već prve godine učio algebru drugog razreda. Petar nije završio druge godine te nautičke škole jer je već 23. travnja godine 1856. unovačen. Po vojnoj svjedodžbi bi 1. studenoga 1876. otpušten iz vojske poslije osam godina aktivne službe kao lovac 24. i 25. lovačkog bataljona i dvije godine rezerve, od kojih šest mjeseci i šest tridesetina mjeseca u aktivnoj službi. U vojsci je služio većinom kao glazbenik. Bilo je govora da je sudjelovao u Viškoj bitci, ali po izdanoj svjedodžbi izgleda da je iz rezerve bio aktiviran za šest mjeseci, no ne u mornarici, iako je on molio da baš u mornaricu bude premješten. Dok je još bio u rezervi, vjerio se 21. 1. 1866., a onda se vratio u Hvar. Tu je nastavio svoj drvodjelski zanat, bio je k tomu namješten u općinskom uredu, a stigao je i da vrši dužnost učitelja glazbe. Kao vrstan drvodjelac izradio je jedan violoncello. Mora da je taj violoncello bio odličan, jer kada je jedna grupa čeških muzičara gostovala u Hvaru, dala je Hvaranima za taj violoncello nekoliko violina i jednu violu.

Njegov se stariji brat Ante, moj djed, također istakao, u svom limarskom zanatu, jer je u Trstu u Museo del Mare dugo godina bio izložen feral koji je on napravio za svječanicu. Ispod ferala je stajalo »Costruito da Antonio Kovacevich fu Martino«. Taj sam feral, izložen u muzeju, vidio godine 1923., a rekoše mi da je još desetak godina bio na tom mjestu. Kada sam ja, međutim, prije deset godina potražio taj eksponat, nije ga bilo, a direktor muzeja nije znao za taj feral niti je u ijednom popisu našao da je taj feral ikad bio izložen ili uopće postojao. hvale vrijedni red i briga!!

Petar je imao četiri sina od kojih je Luka zarana umro, a ostala trojica: Martin, Ante i Prošper svirala su u mjesnoj glazbi. Ante je, moj djed, imao četiri sina: Dinka, Martina, Vicka i Petra. Sva su četiri svirala u mjesnoj glazbi.

Ivan se je Vučetić rodio u kući Martinovih, jer kada se je 20-godišnja Vica udala za Viktora Vučetića, mladi par nije imao svog stana pa je stanovao u kući njezina oca, kakva je bila na slici broj 1 i zato se je u toj kući rodio Ivan i to, kao što mi je moj otac pričao, baš u onoj sobi koja je odgovarala sjevernom prozoru na prvom katu. Čim su do-

bili svoj stan, preselili su se u kuću u Burgu, gdje je Ivan Vučetić proveo djetinjstvo i mladenaštvo.

Nisam mogao ustanoviti da li je Vučetićeve otac Viktor, kojemu je otac Stjepan također bio bačvar, svirao u glazbi, ali kao što vidimo, svi su prvi rođaci Vučetićeve svirali u glazbi, a ujak mu je Petar bio i učitelj glazbe, i bilo bi upravo čudo da se i Vučetić nije bavio glazbom. A tomu su doprinijele još dvije činjenice. Najbolji je prijatelj Ivana Vučetića u Hvaru bio njegov prvi rođak, Martin Kovačević, moj otac, iako je Martin bio tri godine mlađi od njega. Vezalo ih je ne samo usko srodstvo nego i srodni ukusi i stremljenja. Ivan je morao raditi u bačvariji svog oca u Burgu, moj je otac morao raditi u limarskoj radionici svoga oca, a niti je Ivanu bilo do bačvarije niti je Martinu bilo do limarije. I kako je moj otac dolazio često u sukob sa svojim ocem, jer je zane-marivao limariju, tako se i Ivan često bunio na očeve zahtjeve da se s više mara i više vremena posveti bačvariji. I, naravno, njih su se dvojica još više zbližila u obrani zajedničkih interesa i u promicanju svojih težnja za znanjem, ljepotom i višim općim kulturnim nivoom. Njima se pridružio i treći prijatelj: Mate Baylon, iako on s njima nije bio tako usko povezan kao što su bila njih dvojica, s jednostavnog razloga, što je Mate bio sin imućnih roditelja, trgovaca koji su imali dovoljno sredstava da Matu po završenoj četverogodišnjoj pučkoj školi pošalju u Split na daljnje nauke, a onda na medicinski fakultet u Beč, gde se je Mate oženio Bečankom i poslije specijalizacije u Beču dospio tako daleko (što onda nije bilo tako jednostavno ni lako) da je bio imenovan primariusom — šefom kirurško-ginekološkog odjela u bolnici Dobrotvorne braće (Barmherzige Brüder Spital u II. Kotaru u Beču). Imao je ordinaciju u I. kotaru, najotmjenijem kotaru grada Beča, na Börseplatzu 6. Naravno, to ga je prilično udaljilo od prve dvojice. Ali kako ćemo to kasnije vidjeti, uspomene na prijateljstvo nisu izbljedjele, već su spremno živnule kada se za to ukazala prilika.

Međutim su se dva rođaka u Hvaru morala snaći kako su znala i mogla. Čitali su naveliko i bavili se muzikom, Ivan više literaturom i prirodnim naukama, a Martin literaturom i muzikom. A tko da im spremno pomogne u njihovim nastojanjima i da ih podstakne u radu nego o. Bonagracija Marojević, koji je pomogao svakomu tko se njemu obratio!? S velikim sam interesom i užitkom te zahvalnošću prema piscu čitao radnju o o. Bonagraciju Marojeviću koju je odlično napisao Vinko J. Velnić u III. broju Priloga povijesti otoka Hvara. Iz te sam radnje tek dobio pravi uvid u život, naobrazbu, rad i karakter o. Bonagracije. Sve mi je to toliko dobro nadopunilo ono što mi je otac pričao o o. Bonagraciju. Htio bih se samo ustaviti na slijedećoj rečenici u spometoj radnji: »26. aprila 1855. imenovan je od biskupa privremenim katekistom i direktorom 'Della I. R. Caposcuola'«. Bilo bi nas jako zanimalo da znamo kakva je to škola. Mi smo se sa I. R. Caposcuola već sreli pri gore spomenutoj svjedodžbi izdanoj Petru Kovačeviću. Mi bismo po duhu i rječniku talijanskog jezika rekli da to nije ime škole, jer kao ime škole čudno bi zvučalo caposcuola. Radije bismo rekli da je značenje riječi caposcuola odnosno značenju riječi capoclasse, capobanda, (što znači razrednik, odnosno dirigent glazbe s limenim instrumentima ili poglavica razbojničke bande); i gdje god nalazimo capo uz bilo koju

skupinu, znači glavu te skupine a ne ime neke posebne skupine. U velikom talijanskom rječniku De Felice-Duro nalazimo za caposcuola: capo d'una scuola, di una corrente filosofica, scientifica, artistica e letteraria, Dakle i ono caposcuola na svjedodžbi Petra Kovačevića znači naprosto ravnatelj škole.

I kako je došlo do onoga »direktor 'Della I. R. Caposcuola« zbilja je teško razumjeti.

Ja imam i fotokopiju posvjedočenja (naravno na talijanskom jeziku) koje je o. Bonagracija izdao gore spomenutom Petru Kovačeviću dne 12. svibnja 1877., dakle kad je o. Bonagracija već bio u penziji. Svjedodžba u prijevodu glasi: Ja potpisani svjedočim da se je Petar Kovačević pok. Martina iz ovoga grada već mnogo godina usavršavao i još uvijek se usavršava u slavenskom i talijanskom jeziku pod mojim vodstvom i uputama, i već je dovoljno upućen. Ispod svjedodžbe je potpis o. Bonagracija Marojević, a ispod toga »Docente ginnasiale privato in loco«.

Veseli nas vidjeti kako se i na talijanski pisanom posvjedočenju o. Bonagracija potpisuje pravilnim hrvatskim pravopisom na — ić.

Tada su Petru Kovačeviću bile 42 godine, završio je desetogodišnju vojnu službu, radio je u Hvaru i kao drvodjelac i kao općinski činovnik i kao učitelj glazbe. Nema sumnje da je njegov nemirni duh nešto nova spremao kad mu je ustrebalo posvjedočenje o. Bonagracije. To nam je posvjedočenje dragocjeno i kao uvid u način rada o. Bonagracije. To nije neka pravilna strogo službena svjedodžba, to je posvjedočenje o učenju Petra Kovačevića koji je — to je očividno — dolazio ocu Bonagraciju, kad mu je vrijeme dopuštalo i kad ga je volja nagнала, bez nekoga unaprijed određenog i striktno održavanog programa. A izgleda da su tako kod njega učili i Ivan Vučetić i moj otac, i sticali znanje iz povijesti, geografije, literature, naravno talijanskih klasika Leopardija, Manzoniya, osobito Danteove Divine Commedie — i muzike koju je o. Bonagracija kao vrsni organist osobito volio i od koga je moj tac dobio prve lekcije u muzici (koje je kasnije nastavio kod Perigozzija u Splitu). On je kasnije, od godine 1899—1906., bio učitelj glazbe u Hvaru.

Otac mi o drugim svojim učiteljima nikada nije govorio, ali je s velikom ljubavlju i odanošću pripovijedao o o. Bonagraciji, koji je s njima razgovarao o svemu i svačemu i to nikada strogim, ukočenim službenim tonom nepristupačnog profesora nego stavom starijeg prijatelja, koji im je pomagao očinskim savjetima i prisnim, intimnim, bliskim govorom, punim ljudske topline i brige za njihovu dobrotu. Kada sam pročitao u Velanićevoj studiji da je o. Bonagracija postao »odjednom nerazumljiv i sumnjiv kamen spoticanja... jer je gostoprimstvom ukazanim bezbožniku (Ernst Haeckel) obeščastio samostan«, razumljivo mi je bilo ogorčenje o. Bonagracije, koji je i pred svojim učenicima davao oduška pa čak sa prezirom i satirom odgovarao na nepravedne napade svoje subrača redovnika. Otac mi je pripovijedao da je jednom o. Bonagracije rekao: »Eto vidite što me poslije smrti čeka N. N. (otac mi je spomenuo ime kojega se ja više ne sjećam) je umišljena tikva, ali krhkog zdravlja, pa će sigurno umrijeti prije mene, a N. N. (opet se ne sjećam imena) osim brevijara ništa drugo i ne zna ali je čvrst kao vol

pa ću ja umrijeti prije njega. I tako mi je sudbina odredila da u grobu ležim između umišljenog filozofa i budale.«

Otac mi je pripovijedao da nikada nikakve svjedodžbe od o. Bonagracije nije dobio kao što je nikada nije dobio ni Ivan Vučetić. Bilo bi interesantno temeljito istražiti arhiv Franjevačkog samostana, možda bi se kakva redovita svjedodžba mogla pronaći, kao što je ona Petra Kovačevića iz Nautičke škole u Splitu. To bi od velike važnosti bilo za povijest kulturnih prilika našeg plemenitog grada.

Kada sam na strani 77. knjige doktora Krste Pasinovića pročitao citat iz Divine Komedije, koji je napisao Vučetić odgovarajući na zlonamjerne napade: »Non ti curar di lor ma guarda e passa«, sjetio sam se da sam taj isti citat čuo i od svog oca, a znamo da se u Italiji u svim mogućim životnim prilikama citiraju stihovi iz Dantea. Ja sam i sam ne samo učio u gimnaziji Divinu Komediju nego nekoliko pjevanja i napamet znao, pa mi je upalo u oči da u originalu taj stih drukčije zvuči: »Non ragionam di lor ma guarda e passa«. I ključ sam tomu našao u tršćanskom Piccolu od 11. ožujka 1985., gdje stoji slijedeći članak: »Atena i Sparta«. Naslov je jednog članka nedavno publiciranog glasio: »Ako Atena plače, Sparta se ne smije«. Još je jednom počinjena obična greška da se Mesenu zamjenju Spartom. Već poduže vremena riječi. »Ako Atena plače, Sparta se ne smije« žive svojim vlastitim životom, jer se ta fraza odvojila od originalne koja se odnosila na sukob između Atene i Mesene, a koja je mnogo manje udomaćena od one koja se odnosila na sukob između Atene i Sparte. Ne radi se, dakle, o nekoj općoj pogrešci nego o citatu koji se jednom malom varijantom pokazao efektivnijim, pa po tom i primljenim od svakoga. Nešto se slično desilo s Dantevskim »Guarda e passa«, kome se obično prethodi sa »Non ti curar di lor«, mjesto originalnom »Non ragionam di lor« (nemojmo o njima raspravljati). I uistinu, »nemojmo o njima raspravljati« ne izražava tako jako ono što bismo u takvim prilikama jače htjeli da istaknemo kao: »što te je do njih stalo!« ili još jače »pošalji ih do varga!« sigurno je o. Bonagracija dobro poznao Divinu Komediju, a po njemu i Vučetić i moj otac, pa su dobro znali za originalni stih u Divinoj Komediji, ali su upotrijebili radije efektivniju varijantu.

Prošlo je preko 100 godina otkako je Vučetić živio u Hvaru, kada su i kulturne i ekonomske, i socijalne i političke prilike bile sasvim drukčije negoli su danas. Po tom se je i hvarsko društvo, u kome se i Vučetić do svog odlaska u Ameriku kretao, stubokom promijenilo. Ja ne prilazim opisu tih prilika u svojstvu učenjaka historičara nego po sjećanju onoga što sam u djetinjstvu doživio te onoga što mi je moj otac veoma zorno sa sjetnom nostalgijom na široko pripovijedao.

Vladala je Austro-Ugarska Monarhija, koja je ne baš državnički mudro postupala s Dalmacijom, koju je neoprotivo zapuštala, a koja je sigurno zaslužila mnogo više pažnje iz jednostavnog razloga što je Austrija jedino po Dalmaciji mogla da bude velesilom. Komunikacije su u cijeloj Dalmaciji bile veoma oskudne, a najbolji je primjer svestrane zapuštenosti u kojoj je Austrija ostavljala Dalmaciju, bila gradnja željeznice. Tek je godine 1877. bečkom režimu konačno došlo do svijesti da je trebalo željeznicom spojiti barem Split sa Šibenikom, a to je bilo preko 40 godina otkako su se po Evropi počele graditi željeznice. Pruga

Split—Šibenik bi 1888. god. produžena do Knina i na tomu je ostalo. Daje se od Knina željeznicom nije išlo sve do propasti Austrije. Jedine su veze Dalmacije, a po tom, naravno, i Hvara, bile uspostavljene, kao u prethistorijsko doba, brodom odnosno parobrodom. Te su veze bile veoma oskudne, a novine su se tiskale jedan ili dva puta sedmično i neredovito stizale, a svaki je dolazak parobroda bio događaj. Austrija je Dalmaciju zapuštala u kulturnom, socijalnom i ekonomskom pogledu, ali je Dalmaciji najviše skrivila u pobijanju hrvatske narodne svijesti te sprečavanju sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, kao što je to lijepo opisao veliki naš povjesničar Hvaranin Grga Novak.

Venecija je vladala Dalmacijom preko 400 godina ali nije nikad ništa učinila s namjerom da je italijanizira, bolje rečeno venecijanizira dalmatinsko pučanstvo, jer u ono doba nigdje nije bilo nacionalizma. Venecija je Dalmatince uvijek smatrala Slavenima pa je Dalmatince i zvala Schiavoni tj. Slaveni, kao što su Andrea Schiavone, Francesco Schiavone itd. Još je i danas u Veneciji poznata Riva degli Schiavoni.

Austrija je i zbog svojih praktičnih, oportunističkih političkih svrha suzbijala buđenje i širenje narodnog duha i pogodovala širenju talijanske kulture. Mislim da bi teško bilo i u povijesti naći zemlju u kojoj je strana vlast toliko pregnula da širi kulturu tuđu i samoj toj vlasti i tuđu narodu toga kraja »eda otuđi inteligenciju od vlastitog naroda«. U Hvaru se je tek 1884. zatvorio zadnji razred s talijanskim nastavnim jezikom u pučkoj školi. Francuske su vlasti za kratke svoje vladavine već godine 1808. pretvorile bile svećenički seminar u gimnaziju, jer je Francuzima bilo jasno da je Hvar odavna trebao školu višu negoli je pučka škola, a Austrija je tek 1895. godine otvorila građansku školu. Budući da su škole bile samo talijanske, prevladavao je talijanski kulturni duh, ali kad se je u Dalmaciji razmahao Hrvatski narodni pokret, i u Hvaru se stala buditi hrvatska narodna svijest, koja je danomice vidno osvajala duhove i ubrzo stekla većinu. Naravno, bilo je autonomaša koji su se većini protivili, pa sam i ja sam u djetinjstvu vidio tučnjave između Hrvata i autonomaša. I Ivan je Vučetić svršio hrvatsku pučku školu pak je, naravno, bolje poznavao talijanski negoli hrvatski jezik. Hrvatska je literatura dostupna Hvaranima bila oskudna, mladići su željni nauke i istine posizali za literaturom do koje su lako došli, a ta je bila talijanska, ali je naobrazbom i saznanjem do njihovih duša dopirala i istina i svijest da su sinovi hrvatskoga naroda.

U Hvaru su do prvog svjetskog rata živjela tri, doduše, ni službeno ni zakonski ograničena, ali u biti dobro znana i bez nekog otpora ili negodovanja priznata staleža: neka vrst plemstva, srednji stalež i pučki stalež. Kažem neka vrst plemstva jer većinom takve titule nisu ni imali niti su ih dokumentima mogli dokazati, nije se ni upotrebljavao izraz plemići, nego su ih zvali »šinjori« (gospoda). To su, uglavnom, bile videnije, iz starih vremena ugledne obitelji, veleposjednici, posjednici zemalja koje nisu obrađivali, ali od prihoda kojih su živjeli i slali svoju djecu na austrijske visoke škole, uglavnom u Beč. Neki su bili akademski naobraženi, zauzimali bolja mjesta starješina u državnoj ili općinskoj administraciji. U taj su stalež po položaju spadali biskup i kanonici. U drugi su stalež spadali mali činovnici, trgovci, dućandije, niži svećenici, obrtnici. U treći su stalež spadali težaci, koji su u ljetnim mjesecima

bili i ribari, kad su išli s tratama na sardele. Granice su se tih triju staleža već pri svršetku 19. a pogotovo pri početku 20. stoljeća počele ne baš brisati, ali dobro rasplinjavati, prije svega zato što među tim staležima ekonomske razlike nisu bile tako velike: i među plemstvom je bilo oskudice; čak ni prehrana često nije bila ni probrana ni obilna. Moram naglasiti da među ovim našim hvarskim staležima nije bilo ničega što bi podsjećalo na one, da, zločinačke razlike koje su nama bile dobro poznate i vladale u velikim zapadnim zemljama. Razlike su se, kao i svugdje po svijetu u historiji civilizacije, ponajviše gubile mješovitim brakovima. Prilike za jači ekonomski uspjeh, koji bi članove trećeg ili drugog staleža društveno visoko podigao, u Hvaru nije bilo, ali se je množio broj onih koji su akademskom titulom stjecali ugled i blagostanje, pa su se smatrali dostojnim da posegnu za rukom djevojke iz redova »plemstva« koja je, kao u ostvarenju najskrovitije čežnje, veoma rado i srdačno tu ruku dala. Još je uvijek to stvaralo neku vrstu senzacije, jer sam ja još u djetinjstvu pri takvom slučaju znao čuti: »Kad bi se digla šjora Zanze Maćedo...« Ja tu šjoru Zanzu nisam poznao, jer je živjela u prošlom stoljeću, ali izgleda da je bila osobito ponosna na svoje plemićko podrijetlo i da se strogo pridržavala granica do kojih se član plemstva smio spustiti.

Hvarani su uvijek bili ponosni na svoj grad, na svoju slavnu prošlost, na svoju divnu klimu, sretni što ih od bure brane Fortica i Napoljun, od lebića i juga. Paklinski otoci, što ih usred zime sunce grije: Ljubili su život i u svim nedaćama pokazali nesalomljivu vitalnost.

Osim kotarskog poglavara ili još pokojeg višeg činovnika, svi su stanovnici grada Hvara bili rođeni Hvarani ili je možda još po koji došao iz obližnjih sela, ali su se pravim Hvaranima smatrali tek ako su im i otac i majka, pa čak i djedovi i bake bili rođeni Hvarani, a autohtonost je, izgleda, išla daleko u dubinu prošlosti pamet sezala. Nisu ni Atenjam u staroj Grčkoj bili stroži u priznanju građanske pripadnosti. Prožeti su bili jakim osjećajem solidarnosti i zajedništva kao pripadnici jednog roda.

U prošlom stoljeću nije, naravno, bilo ni radija ni televizije ni kinematografa, ali se ne bi moglo reći da su Hvarani zaboravili ili zanemarili svojih starih tradicionalnih zabava, svoje sklonosti za sve što podiže duh, svoje ljubavi za ljeptotom. Sviralo se i pjevalo, muzicalo i plesalo. Davale su se predstave u kazalištu, davali se koncerti u loggi, plesalo se ne samo u kazalištu nego i u mnogim drugim dvoranama koje su svojom prostranošću pružale Hvaranima mogućnost takvog veoma traženog užitka. Jedna je moja lijepa mlada tetka, 22-godišnja sestra moje majke, tu svoju strast platila životom. Spremala se čitavog dana za večernje slavlje u vrtlozima valcera, kad ju je iznenada spopala neka naoko neđužna vrućica. Oprezna ju je mama spremila u krevet, ali se ona nije mogla pomiriti s mišlju da se radi takve »sitnice« odreče toliko brižljivo izrađenog plana i sreće o kojoj je dugo sanjala. Vješto se potkrala iz kreveta i potajno izvukla iz kuće te pojurila u plesnu dvoranu. Pri povratku je legla teško, bolesna u krevet i u roku od tri dana umrla.

Osim limene glazbe imali su Hvarani i orkestar pa je jednom pri likom šjor Lauro Maćedo, otac dra Jerka Machieda, predložio mom ocu

koji je bio i odličan klarinetist: »Slušaj Martine, u nedjelju pri koncertu ti se uvuci u kašun (koji služi kao postolja klarinetistu) i u njemu ćeš svirati, a ja ću se na postolju praviti kao da sviram«. Naravno, svi su se oni koji su znali sve o svakomu, čudom čudili kako je to i kada Lauro naučio klarinet. Koliko im je ta farsa uspjela, ne znam. U kazalištu su jednom davali čak i Traviatu. Naravno, Verdi je bio nenadmašivi i ni s kim uporedivi idol. A ja kao dijete nisam mogao zamisliti veće zabave negoli što je bila predstava u kazalištu; za ulaznicu skoro da bih i dušu bio prodao. Ulaznica nije bila baš ni jeftina. Stajala je za nas đake peticu (pet šoldi). Šold je bio dvije pare, dva santima krune, dvije krune su bile fforin, s kojima se je u Dalmaciji još uvijek računalo, premda je službena valutna jedinica bila kruna. Banica je vrijedila 10. šoldi. Jednom me je neki stranac, tek iskrčan iz parobroda, zapitao kako da stigne na tvrđavu Španjolu. Ja sam se rado ponudio da ga odvedem, jer sam znao da će me stranac sigurno podariti. Onda nije bilo divne promenade do tvrđave kao što je danas. Ja sam ga ipak veoma veselo doveo do tvrđave, a kad mi je stranac, po svršenom poslu, dao peticu, bio sam izvan sebe od sreće. Petica! Pet soldi! Za peticu bih ga bio poveo ne na Španjolu nego na sve hvarske fortice od Napoljuna do Baterije. Za šold se je moglo kupiti svakakvih najfinijih đakonija, i pandolina i savojarda i kikirikija a za šold su ljudi mogli kupiti i slanu srdelu. Jedna ili dvije slane srdele, pola litre vina i pola kilograma kruha bijahu odlična večera.

Osim plesa i glazbe bilo je i svagdanjih razbibriga, u prvom redu igra na karte. I tu su se staleži dijelili. Prvi stalež je išao u prvorazrednu kavanu, u loggiu, u kojoj se je na karte igrao preferans, a često i bilijar. Pila se uglavnom kava i po neki liker. U druge je kavane išao drugi stalež, gdje se ponajviše igralo na briškulu i trešete. U krčme je zalazio treći stalež, koji se nikako ne bi bio odrekao svoga »kvartina« (vina, naravno), ali općeg pijančevanja nije bilo; ako se i dogodilo da se je netko baš propisno opio, o tom se pričalo, jer se to smatralo sramotom. I u Hvaru je, kao i po ostaloj Dalmaciji, veoma malo bilo okorjelih pijanaca. Vino se obično pilo, iako već od malih nogu, razvodnjeno. Izgleda da smo mi Dalmatinci u tom jedini nasljednici starih Grka, koji su vino pili razvodnjeno 3/5 za 2/5. Čudno je da se ta korisna osobina starih Grka nije u priobalnim krajevima Sredozemlja nigdje tako dugo zadržala kao baš u Dalmaciji. Naravno, trebamo uzeti u obzir, da u mnogim priobalnim krajevima Sredozemlja alkohol se uopće ne pije iz vjerskih razloga (Muslimani). Izgleda da je Dalmacija imala manje pijanaca nego li ijedna druga krajina bilo Austro-Ugarske bilo Jugoslavije, a vjerojatno se ni u cijeloj Evropi ne bi nigdje našlo manje pijanaca.

Naravno, Hvarani su se zabavljali i kod raznih imendana (rođendani se nisu slavili), na koje su svečari pozivali mnogo prijatelja i znana, i gdje se raspravljalo, pjevalo i veselilo, a društvo se razigralo i dobrom čašicom, za koju se često malo i jače podigao lakat. Onda su bile razne vjerske svjetkovine i narodne svečanosti kao fjera (sajam) sv. Prospera, sv. Stjepana, kod fratara osobita vesela fešta sv. Ante, gdje je i glazba sudjelovala i do oduševljenja podizala narodno veselje. Sv. Ante je značio početak lijepe sezone, početak ljeta, a za djecu oso-

bito važno, početak kupanja u moru. Kupati se u moru prije sv. Ante skoro da je bio i grijeh. Djeca su se kupala najradije na gatu kraj Rotonde, a kupanje je uglavnom značilo skakati u more na glavu. Kraj istočne strane gata ima jedna podmorska sika koju smo svi dobro znali i koje smo se skakanjem na glavu dobro čuvali, ali tamo je baš negdje poslije 1912. godine jedan mladi Gazzari stradao i to baš glavom u siku. Veoma je živahna zabava bila za lebića u Šćigovom boku preskakanjem uklanjati se valovima koji su žestoko udarali i preplavili cijeli prolaz do škole pučke i građanske, koja je bila u žutoj kući u onom kutu do zgrade današnje općinske uprave a gdje je nekada bilo kotarsko poglavarstvo.

A i mi smo, učenici drugog ili trećeg razreda građanske škole, znali zaigrati briškulu, što su nam, čim su to mjerodavni saznali, strogo zabranili i time to spriječili. Naravno, našli smo mi djeca, u svojim vragolijama i nestašluku, sve moguće igre do kojih fantazija odraslih ne bi stizala. Te su igre veoma često bile skopčane s pogibelji: što je veća bila pogibelj tim je igra bila življa i privlačnija. U zvoniku sv. Marka, najljepšem na Hvaru, nije bilo podnica na pojedinim katovima. Željezne su stube, bez ikakvih zaslona, vodile od jednog do drugog kata, a pričvršćene su bile jakim čavlima. Pojedine su stepenice bile jednostavne željezne prečke, a mi smo se takvim stepenicama vijali do vrhovnog kata gdje su bila zvana, na kojima smo slavili. Slaviti znači rukom udarati u neprestanom ritmu batom po zvonu. Nismo ni časa nikada pomislili da bi nas popuštanje bilo kojeg čavla sunovratilo savim dolje na temelje zvonika. Unutar gradskih zidina, blizu gradskih vrata koja su vodila baš ispred stolne crkve postojao je zdenac s lijepom krunom koje je površina bila zbog vlačenja konopa potpuno glatka, a mi smo s nevjerojatnom bezbrižnošću hodali po toj površini i ne misleći na dno koje je uslijed suše često pokazivalo samo neku lokvu s mnogo kamenja. Uz Mandrač ja nisam mogao hodati po ravnoj pjaci, redoviti mi je put bio po zidini, koja je opkoljavala Mandrač. Jednom me je moja teta vidjela pri takvoj šetnji i čudom se krstila nad takvim izlaganjem pogibelji, a ja se nisam mogao dovoljno načuditi takvom snebivanju zbog mog »normalnog« prolaza.

Ali smo mi uza sve te vratolomne ekskurzije poštivali autoritet i nikomu od nas ne bi na kraj pameti sijevnulo da preskačemo zid ili na bilo koji način pokušamo da prodremo u verandu, s kojom smo uvijek nedovoljno spajali dostojanstvenu pojavu dične starine šjor Gregorija Bučića. Znali smo da se bavi nekim nama čudnim nerazumljivim poslom oko vjetrenice koju smo mi mogli vidjeti. Eh, da je nama bilo vidjeti što on tamo radi i kako uopće izgleda cijeli taj ambijent opkoljen zidinama, koji je za nas bio tajanstven, nedokučiv i zauvijek nepristupačan.

Moral je bio na visokom stupnju. Kada je riječ o moralu, u prvom se redu misli na moral žene u seksulanim odnosima, a u tim odnosima u prvom redu na moral žene, jer se nikada u nijednom društvu u toku historije nije vodilo računa o predbračnoj seksualnoj neporočnosti muškarca niti je u ijednom jeziku postojala riječ za djevičanskog muškarca. To sve i pokraj varijabilnosti seksualnih običaja i moralnih

principa u prostoru i vremenu, o kojima smo mi u zadnjim decenijama toliko toga radikalno različitog imali prilike vidjeti.

U generacijama, o kojima ja govorim, djevojka je bila djevičica i čedna. U razvitku naše civilizacije ta stoljećima tražena moralna čistoća djevojke, to djevičanstvo i čednost toliko su bili usađeni u dušu djevojačka da su ih smatrale neotuđivim dijelom svoga bića, s kojim su srasle od prvih osjećaja i svijeti svoje ženstvenosti. Djevičanstvo je bila čast, veliko duševno blago, koje su bile spremne da dadu za vječnost odabraniku svoga srca — po svečano proslavljenom vjerskom obredu, jer je, naravno, i vjerska gorljivost u svemu tomu igrala znatnu ulogu. Naravno, nisu sve djevojke kao ni ostali ljudi, bile jednako čvrstog i strogog, nepopustljivog karaktera, a nisu ni njihova načela mogla uvijek biti tako neprekidno postojana. Ali i u momentima slabosti, i u napastima, kojima su, razumljivo, često bile izložene, čuvalo ih je opće mnijenje, jednodušnost mišljenja svih članova društva u striktnom provođenju tih moralnih principa, koje je starodrevna tradicija ozakonila i posvetila. Djevojka je morala sačuvati djevičanstvo, ako je htjela da emocionalno preživi. Za muškarce, za koje je vladao dvostruki moral, takvo je stanje bilo osobito teško, jer ako je katkad kojem poduzetnom mladiću i posrećilo da koju manje otpornu djevojku dovede navečer u kakav zakutni portun ili mračni prolaz, nesavladivi je strah ubrzo očuvao djevojku od potpunog uspjeha agresivnog mladića. Ali su se i ti skriveni domjenci pod okriljem noći samo u izuzetnim okolnostima mogli ostvariti, jer ako je djevojka i kasnila navečer doma, ukućani su, sigurni, odmahнули bilo kakvu pogibelj riječima: »Dovest će je zdravo-marija doma«.

Kad je mladenac vodio svoju odabranicu pred oltar, nije mu nikada ni trag sumnje u njezino djevičanstvo pomutio duševnoga mira, jer mu je to bilo samo po sebi razumljivo, jer je djevojka bila sinonim djevice. A vjernost je udate žene slijedila smjernice djevojaštva i u braku odolijevala svim napastima. Ja ovim ne poričem da je u intimnom unutrašnjem životu nekih od tih žena bilo i duševnih borbi i sukoba savjesti i potisnutih želja. To je razumljivo, jer je svojstveno svim osjećajnim bićima, ali je djevojaštvo djevojačka i bračna vjernost udatih žena bila čvrsta tvrđava opasana, kao što vidimo, trostrukim bedemom, od kojih je svaki bio teško osvojiv. Teško osvojiv, ali osvojiv. Jer ništa ljudsko nije savršeno pa je i u moralnoj strogosti tih principa bilo rijetkih ali mogućih propusta. Sjećam se, da se u mom djetinjstvu pričalo o nekoj ljubavnoj aferi kao o nekom velikom skandalu, koji se zbio u samostanu strogih sestara Benediktinki.

O drugim aspektima općeg morala nemam ništa osobita da spomenem. Zahvaljujući skromnosti življenja nije bilo ni znatnijih krađa ni pronevjere ni provala, a sjećam se da se i u mom djetinjstvu s ponosom spominjalo, kako se ni u Hvaru ni na cijelom otoku stoljećima nije dogodilo nijedno umorstvo. A kad su se dvojica i posvadila i potukla, znao je katkad pojedinac izvaditi nož — da ga preda najbližem zncancu riječima: »Drži mi nož da ga natučem«.

Higijena je kao svugdje u Evropi, bila na veoma niskom nivou, usprkos okolnosti da su u Hvaru obično radila dva liječnika opće prakse, jedan općinski, a drugi kotarski. Kupaonice, naravno, nije imala nijedna

kuća pa ni najbogatija; to se nije moglo ni zamisliti u državi u kojoj ni njegovo carsko i kraljevsko apostolsko veličanstvo Car Franjo Josip u svom dvoru nije imao kupaonice. Po tom je posjedovanje kupaonice predstavljalo crimen laese majestatis. U umivaoniku se pralo ruke, lice i eventualno dio prsa i leđa.

Sva su se djeca ljeti kupala u moru a i mnogi odrasli, skoro sva školska djeca slobodno i samostalno sama, a pretškolska djeca vođena od roditelja. Moja je mama nas male vodila iz kuće Šamore kroz zapadna gradska vrata u drugu Mareovicu, gdje je postojala sama jedna vila nekog Nijemca, gdje je bilo mirno i tiho, daleko od buke i galame drugih uvala. Već nas je put do te Mareovice neobično veselio. Prolazili smo kroz dražesnu, sunčanu, veselu Gojavu, najljepši predjel grada Hvara, gdje smo mi djeca skakutali i naprijed potrčavali, da onda zastanemo i beremo slatke jagode sa šikarja na ogradama vinograda i da uživamo u pogledu na rivu, na živahni promet u luci i na one toliko skladno poredane škoje. A onda nas je put dalje vodio iznad Prve Mareovice, gdje se danas širi hotel Amfora. Tada je tamo bila čarobna, za nas djecu osobito privlačna dolina u kojoj se širio vinograd pun slatkog grožđa s nekoliko stabala smokava, a to mi je voće predstavljalo ono najukusnije što je ikada moglo osladiti moje nepce. Da mi je bilo prošuljati se kroz onaj vinograd! I s kolikim bi se užitkom bio popeo na stablo smokava! Uspomena me je na tu dolinu pratila kroz čitav život, tako da mi i danas i najšarenija kita cvijeća nije tako raskošno lijepa kao tanjur grožđa sa smokvama.

U Drugoj sam se Mareovici brižljivo skrivao da me ne bi tko god vidio kod oblačenja kupaćih gaćica, a to je radila i moja mama kod oblačenja svog kostima koji je sama sašila i koji ju je pokrивao od vrata do gležanja.

Nitko nije imao ni peći za grijanje stana; za najveće studeni djeca su sjedila na klupicama oko ognjišta, a navečer su se prije spavanja kreveti grijali grijalicom za postelju: posuda od bakra puna žerave na dugom držalu kojom bi se nekoliko puta kliznulo uzduž i poprijeko donje plahte.

Kanalizacije naravno nije bilo; za tjelesne potrebe su se upotrebljavale poznate vrčine (varcine) koje su se *usu veneto* ispražnjavale kao i drugo smeće, u more. Ako je pri tom fiziološkom poslu čovjek htio da bude, kao što higijena zahtijeva, miran i nesmetan, prošetao bi se do šumice rogača, koja se prostirala tamo gdje je danas hotel Dalmacija i škola, i — udobno sjese na kakvu zgodnu granu. To nije škodilo nikome a koristilo je rogačima i, naravno, najviše ljubiteljima prirode. Prošetati se od kuće Martinovih do šumice rogača nije bilo ni daleko ni teško.

Nitko nije smatrao potrebnim da pere zube, a ako je nekoga zub i zabolio, znalo mu se za lijek: van sa zubom, van s boli. Ruke se prije jela nije pralo, ali se je marljivo tamanilo sve štetočine, ukoliko su okolnosti dopuštale, odnosno omogućavale kao: stjenice, uši, buhe, žohare, miševе. Imali su Hvarani buhač kao odličan veoma cijenjeni insekticid.

Ne bi se moglo kazati da je hvarski narod bio sklon vjerskoj zatucanosti ali je narod vjerovao u katoličku teologiju, u nedjelje i blagdane punio crkve i prisustvovao vjerskim obredima. Poštovanje vjerskih propisa i sakramenata bijaše značajan dio bitnosti života. Sve su gradske

vlasti, sve su važnije ličnosti sudjelovale u sjajnim svečanim slikovitim procesijama, osobito u onima Tijelova (Corpus Domini), a ne bi se nijedan prolaznik usudio bio da te procesije s biskupom i svetoostajstvom pod raskošnim baldahinom sačeka pokrivene glave. Sjećam se da je neki stranac, gost hotela »Carica Elizabeta«, sjedio na ogradi terase nad loggiom, dok je procesija prolazila, a neki su se svećenici toliko uzbuđili i užasnuli, da su tražili policiju da pozove bezbožnika na red.

U tim su procesijama posebno mjesto zauzimale razne bratovštine sa svojim specifičnim uniformama. Te su bratovštine imale razne funkcije u vjerskom životu kao brigu oko nekih oltara ili crkava ili organiziranja procesija, ali su bratimi osobito cijenili sgurnost kojom im je bratovština mogla zajamčiti dostojan sprovod i zajedničku grobnicu. Kao da je u našim bratovštinama još živ bio duh starih Grka koji su smatrali da će im duša vrludati bez spokoja, ako im mrtvo tijelo ne bude dostojno pokopano. Pokop je mrtvog tijela smatran svetom dužnošću, a jamstvo da će biti dostojno pokopani smrtnike je tješilo i ispunjalo pouzdanjem. Veliki su starogrčki dramaturzi Eshil i Euripid opisali taj osjećaj velebnim stihovima u divnoj ličnosti Antigone.

Crkvena je muzika u Hvaru bila jako brižljivo njegovana. Orgulje su već u 16. stoljeću bile postavljene u Franjevačkoj crkvi Santa Maria delle Grazie a kasnije i u katedrali. Orguljaši su često bili i učitelji crkvenog pjevanja (maestro di capella) a i kompozitori. Plaćao ih je ili kaptol ili hvarsko veliko vijeće, a često i oba istodobno. I znanjem i umjetničkim talentom su se isticali Tommaso Cecchini (u XVII. stoljeću) i Hvaranin Josip Raffaelli (u XIX. stoljeću učenik slavnog Ferdinanda Bertonia). Njihove su skladbe još i danas pjevaju i sviraju u katedrali, naročito za Velike nedjelje. U mom djetinjstvu je orguljaš bio maestro Bosiljevac, diplomirani apsolvent zagrebačkog Konzervatorija.

Ekonomske su prilike Hvarana bile na najnižem stupnju za vrijeme austrijske vladavine; a izgleda da su ponajviše oskudijevali zanatlije. Otac mi je pričao kako često nisu imali dovoljno ni kruha a kamoli da bi im dostajalo za odjeću i obuću. (Početkom XX. stoljeća ekonomske su prilike također bile loše, ali uslijed boljeg uspjeha u ribolovu ipak su bile bolje negoli u drugoj polovini XIX. stoljeća). Ni kod drugih zanimanja, ni kod drugih staleža nisu ekonomske prilike bile mnogo bolje. I u prehrani se štedjelo. Ujutro su pili kavu, obično ne pravu, nego surogat kao cikoriiju ili ječam s komadom kruha. Tko je mogao, dodao je mlijeka. Marendu su sebi mogli priuštiti samo imućniji. U podne je bio ručak koji se sastojao od ribe, zeleni, bakalara, polente, pašta šute, rižota, fažola već prema mogućnostima, sretnom ulovu ribe, eventualnoj većoj zaradi. Meso se jelo uglavnom u nedjelju, kada je obično ručak bio potpun: juha i manestra, meso lešo ili pečeno s krumpirima. Pile ili kokoši su bili rezervirani za bolesnike, kojima je svakako trebalo spremati kokošju ili pileću juhu. Čaj je također bio samo za bolesnike. Kolači su se trošili samo u izuzetnim, veoma svečanim zgodama. U sezoni se jelo dosta voća: grožđe, smokve, pa onda u manjoj količini i rjeđe jabuke, kruške, breskve, šljive, lubenice, dinje i dunje; od suhog voća bajame, suhe smokve, orahe, rogače, lješnjake. Pilo se, naravno, vino, ali težaci su obično vina prodali više negoli su ostavljali za svoju obiteljsku potrošnju, pa su već u travnju pili vodu uz dodatak kvasine.

Uz vino pili su i rakiju lozovaču, ali rakiju se nije pilo pri obrocima mjesto vina, nego obično uz suhe smokve ili izuzetno uz kakve kolače. Za večeru se jelo ribe, ako se je ribe smoglo, inače fažol, polentu, blitvu ili drugo zelenje, a veoma često slane srdele.

U takvim je prilikama živjela i obitelj Ivana Vučetića. Vučetić koj je na silu izučio bačvariju, koja ga sigurno nije mogla zadovoljiti, bio je svjestan svoje intelektualne vrijednosti. Pun poleta i želje za znanjem dobro je znao da mu Hvar ne može pružiti dovoljno prostora da dade maha svojoj kreativnoj energiji. Na vojnoj dužnosti u austro-ugarskoj armiji ili mornarici vidik mu se proširio, moć rasuđivanja potpuno sazrela, pa je vjerojatno već tada definitivno odlučio da iseli. Strujanje iseljenika pokazalo mu je put, tj. išli su u Sjevernu ili Južnu Ameriku. Odlazak je za Južnu Ameriku, tj. za Argentinu, olakšavala činjenica da se u toj zemlji govori španjolski, koji je jezik, pomoću talijanskog, bio Vučetiću mnogo pristupačniji od engleskoga.

II. dio

Čitam u Dalmatinskoj smotri (La Rassegna Dalmata koja je pisala neke članke na talijanskom, a neke na hrvatskom jeziku) od 17. IX. 1913. na talijanskom jeziku: »Danas je stigao iz Hvara, svog zavičaja, gospodin Ivan Vučetić. Vrativši se u domovinu poslije 30 godina da vidi majku prvih dana siječnja ove godine i pošto je zatim posjetio Beč, poduzeo je jedno dugo putovanje studija. Posjetio je glavne gradove Indije, Indokine, Kine i Japana, odakle se je vratio u Evropu da posjeti prijestolnice glavnih država.«

»Smotra dalmatinska« od 15. XI. 1913. javlja: »Hvar 13. XI. 1913. Gospodin Ivan Vučetić je otputovao iz Hvara 16. IX. a tek se je 3. ovog mjeseca ukrao da prijeđe ocean. Svratio je po drugi put u Beč, bio je i u Grazu«. Po tom je Vučetić pri svom putu oko svijeta dva puta bio u Hvaru, a njegov stari prijatelj iz djetinjstva dr. Matteo Baylon mi je pripovijedao da ga je Vučetić posjetio oba puta kad je stigao u Beč i darovao mu sve svoje knjige, koje mi je dr. Baylon i pokazao.

Ja sam, naravno, od svog oca često slušao o Vučetiću. Nisam dobro znao u čemu se je Vučetić istakao, ali sam znao da je u Argentini bio smatran glasovitom ličnošću. Školske godine 1912—1913. bio sam u V. razredu hrvatske gimnazije u Zadru, kada mi jednog popodneva siječnja 1913. javiše da me u »primaćoj sobi« čeka jedan gospodin. Kad sam u tu sobu ušao, ugledao sam sredovječna čovjeka srednjeg stasa, visoka čela, prodornih očiju, prosjede kose, s bradicom à la Napoleon III., dobroćudna izraza ilca. Kad mi je rekao da je on Ivan Vučetić i poljubio me, ja ni sam ne znam što sam, pun strahopoštovanja, uskliknuo, ali znam da sam mu rekao da mi je otac pisao o njegovu predstojećem dolasku. Pitao me je kakve predmete učim, kakav sam đak, koji mi se predmeti najviše sviđaju, jesu li mi knjige skupe, da li mi je učenje naporno. U takvom se razgovoru sa mnom zadržao oko pola sata, a prije odlaska me je ponovno poljubio i u ruku mi utisnuo 20 austrijskih kruna koje sam ja sa religioznom zahvalnošću primio i koje su za mene

značile, u ono doba, velik novac. O svom radu i o svrsi svoga putovanja oko svijeta nije mi ni riječi spomenuo.

Nisam nikada kasnije ni u gimnaziji ni na Medicinskom fakultetu u Beču o njemu nikada ništa čuo ili čitao. U Beču mi je bio profesor sudske medicine Albin Haberd, koji je bio svjetski poznati stručnjak, ali nam on nikada daktiloskopije ni spomenuo nije.

Bio sam i previše zauzet svojim pozivom, a nisam ni naišao na ikakvu pobudu da nešto поближе saznam o radu našega Vučetića. Ali sam u Americi u M. D. Medical Newsmagazineu u broju 9. od rujna 1963. naišao na članak »Prints of Identity« (otisci identifikacije). Tu su u jako sažetom stilu iznijeli historijat i bit te razvitak daktiloskopije. Pošteno i pravedno su prikazani rad, znanstvena vrijednost, ali što je najvažnije, primat Ivana Vučetića u praktičnoj primjeni desetoprstne daktiloskopije. Doslovno kažu ovako: »Briljantni dalmatinski detektiv Juan Vučetić, namješten u argentinskoj policiji, već je godine 1892. po prvi put na temelju otisaka pristiju bjelodano dokazao krivicu i zločinu predao pravdi«. Dalje nastavlja: »Iako se njegova vizija jedne svjetske policijske organizacije nije ostvarila, klica je našla korijen u Commission Internationale de Police Criminelle (Interpol) sa sjedištem u Parizu«. Taj me je članak jako obradovao i oduševio, ali u isto vrijeme i sjetio tužne činjenice da je taj naš velikan toliko malo poznat u svojoj domovini, gdje se o njemu tek prigodice nešto malo napisalo. Sjetio sam se svoje davno prohajale mladosti, svoje petnaeste godine života, kada me je taj veliki čovjek posjetio i obdario. Mene, nezodrelog, nestašnog gimnazijalca, koji nije ni poimao ni slutio njegove veličine. Spopao me neki osjećaj duga i — da, neke griznje savjesti da se ni pobrinuo nisam da upoznam njegov rad i njegovo epohalno otkriće. Odmah sam se dao na posao i pisao Muzeju Vučetić u La Plati, ali nisam dobio odgovora. Obratio sam se onda nekim rođacima u Santiagu u Čileu koji su često išli u Buenos Aires. Oni su mi odgovorili da su tražili literaturu u Santiagu u Buenos Airesu, ali da nikad ništa nisu mogli naći.

Godine 1978. je izašla knjiga dr. Krste Pasinovića »Ivan Vučetić, tvorac daktiloskopije«. Ja sam je nekoliko puta pročitao i zahvalan sam dr. Pasinoviću koji je tako iscrpno i dokumentirano, u bistrom i konciznom stilu iznio sve ono što je bilo moguće saznati o životu Vučetića prije i poslije odlaska u Argentinu, o radu i otkriću koje je stvorilo najvažniji kamen međaš u čitavoj povijesti kriminalistike. Divio sam se upornosti i marljivosti dr. Pasinovića jer sam svijestan da mu posao nije bio lak.

Dogodilo se mnogim velikim ljudima u povijesti civilizacije da im se ime, nekima privremeno a nekima možda zauvijek, zakopalo pa sam htio da vidim kakav je danas položaj našem Vučetiću u povijesti daktiloskopije. Meni je kao liječniku i bečkom đaku pred očima život i tužna sudbina Ignaza Philippa Semmelweissa koji je prodornom pronalazačom otkrio bit infekcije i način njezina sprečavanja. To su mu bili priznali tek rijetki pojedinci koji i sami nose velika imena u povijesti medicine, a onda se na sve to skoro sasvim zaboravilo. Pročitao sam zato i pregledao mnoga djela svjetske književnosti o daktiloskopiji.

Od svih djela koja sam pročitao i konzultirao, našao sam da Jürgen Thorwald najuvjerljivije i najiscrpnije opisuje razvitak daktiloskopije,

borbu koju su pobornici daktiloskopije morali izdržati sa sucima i protivnicima na sudu, koji tom čudu nisu bili navikli i protivili su se tim »beskorisnim znanstvenim novotarijama«. Thorwald je napisao mnogo knjiga o povijesti medicine, pa je pisao i o temama koje zadiru u medicinu kao Das Jahrhundert der Detektive (Stoljeće detektiva) u 3 sveska. U prvom svesku govori o Bertillon-ovoj antropometriji a onda o daktiloskopiji, u kojoj ističe primarnu ulogu Vučetića. Interesantno je čitati kako veoma često epohalna otkrića teško i polagano uspijevaju da sebi prokrče put. Još desetak i više godina poslije Vučetićeva otkrića i Vučetićeve publikacije o tom, poslije senzacionalnog slučaja Rojas, u naprednim se evropskim zemljama ne raspravlja, kao što bi to trebalo očekivati, o Vučetićevoj daktiloskopiji, nego o tom kako bi trebalo uvesti Bertillon-ovu antropometriju. Thorwald doslovno kaže: »Kada je 3. travnja 1898. austrijski ministar unutrašnjih poslova naredio da se osnuje bečki biro Bertillon-ova sistema, nije ni pojma imao o otkriću svog bivšeg sugrađanina. On je bio uvjeren da je svojoj zemlji osigurao najnoviju policijsko-tehničku tekovinu. On nije ni slutio, kao što nisu slutili ni ministri unutrašnjih posala, odnosno šefovi policija ostalih evropskih zemalja da su se, međutim, na hiljade kilometara daleko, u jednom drugom dijelu našeg planeta, događale stvari, koje bi bile morale to uvjerenje iz temelja potresti. Ali tko bi onda u Evropi bio mislio na Južnu Ameriku, tko bi bio mislio na zemlju kao što je Argentina, kad je bilo govora o policiji odnosno o tekovinama znanosti!? I uistinu, tekovine su znanosti u ono doba strujale iz Evrope, neospornog kulturnog i političkog svjetskog centra, u zapadnu hemisferu, a nikako u obratnom smjeru. Ako se je i moglo kakvim slučajem i primiti nešto iz Sjedinjenih Američkih Država, nikako se to nije moglo očekivati iz dalekih zabačenih krajeva Južne Amerike«. Dalje Thorwald govori o svemu onomu što nam je dr. Pasinović kazao, a nastavlja: »Juan Vucetić je bio jako mladi 'Argentinac'. On se je rodio u Hrvatskoj u selu Lesina«. Kada sam to pročitao, namjeravao sam mu pisati, kad već piše o hrvatskom »selu« da upotrijebi i pravo ime Hvar i da je to selo grad, i to grad stariji i od Beča i od Berlina, ali mi javiše da je Thorwald umro. On tvrdi da se Vučetić već godinu dana po dolasku namjestio u policiji pa dalje kaže: »Cijelo njegovo školovanje se ja sastojalo od znanja stečenog u pučkoj školi, ali je on posjedovao urođenu matematsko-statističku nadarenost, žarko oduševljenje za sve novo i nesalomivu vitalnost seljačkog momka. Koliko god antropometrija za Vučetića bila nova, nije se dojmila — kao što jedan biograf (ali ne kaže tko je taj biograf) ističe — stanica Vučetićeva mozga u kojima su ležale njegove stvaralačke snage«

Najduže se bertijonaža održala u Francuskoj, usprkos očevidnim apsultnim prednostima daktiloskopije. 13. veljače 1914. Bertillon je umro, a nekoliko sedmica kasnije sastala se u Monacu »Internacionalna policijska konferencija« na kojoj se je još onda (!) raspravljalo da li da se za identifikaciju upotrebljava bertijonaža ili daktiloskopija. Za riječ se je javio Bertillonov nasljednik David koji je predložio upotrebu daktiloskopije. Tim je bertijonaži i u samoj Francuskoj zadan zadnji smrtni udarac, pa je konačno i u Francuskoj definitivno pobijedila daktiloskopija.

Koliko sam mogao vidjeti, talijanska je literatura o daktiloskopiji jako oskudna. U gradskoj biblioteci, najvećoj u Trstu, nema ni jedno

djela. U knjižarama su mi tražili po katalogima i mogli su naći samo jedno malo nepoznato djelo koje nisam smatrao potrebnim naručiti. Velika talijanska enciklopedija Treccani spominje da je Vučetićeva daktiloskopska klasifikacija najjednostavnija i da je u Argentini primijenjena 1901. godine. I ni riječi više. Bar su bili točni.

Unverso, Enciclopedia Instituto Geografico de Agostini, 1962. kaže: »Pravu je metodu klasifikacije otisaka prstiju oko 1890. izradio Francis Galton... Primivši neke pobude engleskog stručnjaka, u to je vrijeme Argentinac Juan Vucetich predložio neku svoju metodu klasifikacije jednostavnu i efektanu, koja je, skupa s Galtonovom (usavršenom 1897. po Sir Edwardu Henry-u) bila svestrano primljena. Vučetićeva je metoda primijenjena u zemljama Južne Amerike i po kojoj evropskoj državi, dok je Galton—Henryjeva primijenjena u zemljama engleskog jezika. Veći dio mnogobrojnih metoda klasifikacije koje se danas upotrebljavaju (po prilici 30), nisu drugo nego varijacije ili usavršavanje ovih dvaju sistema.«

Enciclopedia americana od 1963. godine kaže: »Juan Vucetich, poznati argentinski daktiloskopist, tvrdi da je on napravio prvu kriminalnu identifikaciju pomoću otisaka prstiju i njegov se sistem upotrebljava u skoro svim zemljama, gdje se govori španjolski. Godine 1901. Sir Edward Henry je završio i usavršio svoju metodiku klasifikacije, koja se je pokazala boljom od Vučetićeve i upotrebljavala se u skoro svim zemljama koje govore engleski.«

Enciclopedia Europea Garzanti 1977., svezak 12. govori o daktiloskopiji, a Vučetića uopće ne spominje. Kaže da je Francis Galton godine 1891. dao klasifikaciju koja u glavnim crtama vrijedi još i danas. Dalje kaže: »U ovom su stoljeću dermatoglife proučavali i liječnici i otkrili vezu između dermatoglifa i nekih nasljednih patoloških pojava kao što je trisomia, mongolizam i Turnerov sindrom«. Kao što vidimo jako površan i netočan prikaz početka i razvitka daktiloskopije.

Držim da je jako važno ono što se misli i piše u Engleskoj, u zemlji, u kojoj su radili oni, koji su zlobnicima ili ignorantima dali povoda da Vučetiću ospore originalnost ili primat, a to su Francis Galton i Edward Henry. Enciclopedia Britannica govori o daktiloskopiji u dva članka pod dvije natuknice: 1. u članku Fingers prints (otisci prstiju) kaže: »Osnivač našeg sadašnjeg sistema identifikacije po otiscima prstiju bijaše Sir Francis Galton«. 2. pod natuknicom Investigation kaže: »Daktiloskopiju, znanost koja radi na identifikaciji individua po otiscima prstiju, maknuo je iz carstva teorije i napravio je praktičnom Juan Vucetich u Buenos Airesu u srpnju 1891. Registar otisaka prstiju je on ustanovio u La Plati 1. rujna iste godine.«

U listopada 1985. putovao sam u München da vidim kako u Njemačkoj prikazuju daktiloskopiju. Posjetio sam Državnu biblioteku, najveću biblioteku Bavorske, sa 5,201.000 svezaka. Našao sam nekoliko knjiga o daktiloskopiji ali ni u jednoj nije bio spomenut Vučetić. Nekima se nisam čudio, jer su to uglavnom bili tehnički priručnici pri sastavljanju identifikacionih kartona, ali Hans Schneikert u svojoj knjizi: »Der Beweis durch Singerabdrücke in juristischer und technischer Beziehung« (Dokaz otiscima prstiju u pravnom i tehničkom smislu), Berlin 1923. ima i kratko poglavlje o povijesti daktiloskopije u kojem kaže, između osta-

loga, da su prvi tragovi daktiloskopije bili poznati u Kini i Japanu, ali da je daktiloskopija evropsko otkriće na kojem su radili Galton, Herschel, Faulds, Henry, kojih predradnje počinju već polovinom prošlog stoljeća. O Argentini i Vučetiću ni riječi, premda je Schneikert onda bio (tj. godine 1923.) docent za kriminalistiku na sveučilištu u Berlinu. U istoj sam biblioteci našao izvještaj o kongresu »Of american Dermatoglyphics association« (Američkog društva dermatogličičara) od godine 1982., koji govori o napretku dermatogličičara u istraživanju na polju medicine. O povijesti daktiloskopije nisu govorili.

U knjižarama Münchena našao sam nekoliko djela koja govore o daktiloskopiji u savezu sa medicinom a samo jedno djelo o općoj daktiloskopiji: Herman Rother, Daktiloskopie, Lübeck 1967. Tu je kratki pregled povijesti daktiloskopije, u kojoj spominje Herschela, Fauldsa, Galtona, Henrya, a ni riječi nema ni o Argentini ni o Vučetiću. Kada sam svojoj prijateljici Erici Strasshofer javio te svoje negativne rezultate, njoj je bilo jako žao da mi njezin München nije pružio ništa bolje pa je ona, poznavajući neke znanstvene krugove u Münchenu, nazvala Bundeskriminalamt (Savezni kriminalistički ured), i kad su oni čuli da sam ja u roku s Vučetićem, ona se nije mogla dovoljno načuditi neobičnoj ljubaznosti koju su joj najednom iskazali i rekli joj da će me čekati u 15 sati istoga dana u svom uredu. Kad smo stigli, ja sam se začudio opreznosti i strogosti pažljivog ispitivanja prije nego što su nas propustili u unutrašnjost zgrade, a o tom bi nam najbolje mogla kazati tabla koja u predvorju visi i na kojoj stoji: »Neka se gospoda posjetioci ne čude našoj strogosti i opreznosti. Ima mnogo potencijalnih posjetilaca koji nisu poželjni.« Kad su nas napokon propustili, poslije kratkog razgovora funkcionera, koji nas je pozvao, s kerberima, uveli su nas u prijatnu prostoriju gdje su me s velikim interesom ispitivali o rodnom gradu Vučetića, o njegovu životu, o okolnostima njegove emigracije, a za me su već bili spremili fotokopije svega onoga što su oni imali u Vučetiću.

U fotokopiji 1. u spisima BKA svezak 1955/1 stoji: »Nekako u isto vrijeme, tj. 1900. identifikaciona je služba na čelu sa Argentinom zamijenila antropometriju s mnogo jednostavnijom i sigurnijom daktiloskopijom. Juan Vucetich je izradio posebnu metodu klasifikacije, koja je 1905. uvedena u sve južnoameričke države«.

2. Na drugoj je fotokopiji (spisi BKA, sv. 51) Vučetićeva slika na argentinskoj poštanskoj marki i tu stoji: »Potaknut Galtonovim radnjama Juan Vucetich, rođeni Hrvat, (od 1889. voditelj ureda za identifikaciju u La Plati) uveo je 1896. svoj sopstveni sistem identifikacije, koji se osniva na tipovima opisanim po Galtonu. Ovaj tek 1905. po cijeloj Argentini kao državni priznati sistem bi preuzet ne samo od velikih južnoameričkih država, nego i od nekih evropskih zemalja«.

U podnožnici broj 20 kaže: »Po Robertu Heindlu, (Sistem i praksa daktiloskopije, str. 408, nota 1) policija je u Buenos Airesu već godine 1919. raspolagala sa 900.000 registriranih desetoprstnih kartona, najveći broj kartona identifikacije na svijetu (uporedne brojke: Berlin (1927) 900, Drezden (1927) 200.000, Hamburg (1919) 150.000, London (1927) 500.000, Rusja (1914) 40.000, Indokina (1909) 120.000).«

Fotokopija 3. Schneikert, valjda u nešto kasnijem izdanju negoli sam ga ja našao u Državnoj biblioteci, piše između ostalog sljedeće:

»Juan Vucetich, rođen 20. srpnja 1858. u Dalmaciji, i od 1888. namješten kod Centralne policije u Buenos Airesu, bi podstaknut Galtonovim radnjama, ali je on izradio i posebnu metodu klasifikacije, koja nikako ne pokazuje one prednosti koje ima Galton-Henry-jeva metoda«.

Pod podnožnicom broj 1 kaže: »Locard tvrdi da je ova Vučetićeveva metoda vremenski nastala prije Henry-jeve«. Ali je u Buenos Airesu svakako već 1. siječnja 1896. uvedena daktiloskopska registratura, po prilici u isto vrijeme kada je služba identifikacije kod berlinske kriminalističke policije uređena bila sa onda novouvedenom antropomterijom. Godine 1892. Vučetić je identificirao zločinku Rojas po otiscima prstiju nađenim na mjestu zločina. (U podnožnici broj 2 tvrdi da Locard u svojoj povijesti daktiloskopije kaže da je dr. Latzina, liječnik, prvi put upotrijebio izraz daktiloskopija. U podnožnici broj 3 tvrdi da je prvi slučaj sudske rasprave na temelju identificiranih otisaka prstiju, na mjestu čina u Bengalu u Indiji uslijedio godine 1898., kao što Heindl u listu 77 tvrdi) ...

Godine 1913. Vučetić je poduzeo put oko svijeta da studira daktiloskopiju u raznim zemljama svijeta. Tada je posjetio i berlinsku službu identifikacije.

Godine 1916. Vučetić je predložio da se organizira daktiloskopska registracija, koja bi obuhvatila cijelo pučanstvo Argentine, ali je taj prijedlog, kao što tvrdi Locard, izazvao pravu revoluciju duhova u cijeloj zemlji i Vučetić je morao da se tog nauma odreče. 25. siječnja 1925. Vučetić je umro.«

U podnožnici pod 4. kaže: »Čim sam preuzeo upravu berlinske centralne identifikacije (1914.), pobrinuo sam se da odstranim karte za mjerenje, koje su samo zauzimalle prostor«.

Ovaj Schneikert veoma pristrano govori o Vučetiću. U svojoj knjizi od 1923. ga uopće ne pominje, premda je onda bio sveučilišni docent za kriminalistiku u Berlinu, premda je 1914. bio imenovan šefom berlinske centralne identifikacije i premda (u ovom novom izdanju) tvrdi da je Vučetić posjetio berlinsku službu identifikacije prigodom svog puta oko svijeta 1913. On izričito ne tvrdi da je Vučetićeveva metoda nastala prije Henry-jeve nego kaže da to Locard tvrdi. On ne samo (u drugom izdanju) tvrdi da je Galton—Henry-jeva metoda bolja od Vučetićeve, nego (u prvom izdanju) tvrdi da je daktiloskopija čisto evropsko otkriće, premda je i sam prisiljen da govori o Argentini i Vučetiću, o Henry-ju i Indiji.

Fotokopija 4. Heindl iznosi Vučetićev sistem, ali kaže da se je pri opisu poslužio publikacijama Vučetića i usmenim objašnjenjima Vučetićevim, kad ga je ovaj 1913. u Drezdenu posjetio. U daljnjem opisu Vučetićeveva sistema dodaje da je Vučetić odredio posebna pravila registracije za osakaćene ili potpuno uništene prste.

Fotokopija 5. pokazuje jedan primjerak časopisa »Vorsicht Finger-spuren!« (Pazite na otiske prstiju!) koji povremeno izlazi a svrha mu je ova: služba identifikacije Bavorskog kriminalističkog ureda objašnjava o već poznatim i o novim tekovinama iz područja daktiloskopije.

Oprostio sam se ljubazno od funkcionera Bavarskog kriminalističkog ureda s obećanjem, na njihovo traženje, da ću im jedan primjerak svoje radnje u svoje vrijeme dostaviti.

Kad se u svjetskoj literaturi toliko govori o Vučetiću, kada mu mnogi autori u velikom svijetu priznaju primat u praktičnoj desetoprstnoj primjeni daktiloskopije, očekivati bi bilo da će se u našoj literaturi s ponosom isticati njegovo eposalno otkriće. To je učinio dr Krsto Pasi-nović. Ali najnovije izdanje naše Opće enciklopedije Leksikografskog zavoda od godine 1977. (8 svezaka) ima dvije natuknice pod imenom Vučetić, ali Ivan Vučetić nema posebne natuknice. Spomenut je tek pod natuknicom daktiloskopija koja zauzimalje nešto više od desetak redaka, a u toj stoji: »Jedan od pronalazača daktiloskopije je Hvaranin Ivan Vučetić (1858—1925.). Uza nj se osnivačima daktiloskopije smatraju Francis Galton, E. R. Henry, William Herschel., Robert Heindl... Ivan Vučetić je osnivač prve daktiloskopske zbirke na svijetu (1891. u Argentini)«. Izostavljeno je i ono što je Britanska enciklopedija od 1952. naglasila, da je Ivan Vučetić prvi omogućio primjenu daktiloskopije u kriminalistici.

Ali najviši stupanj tehničkog napretka i brojčano najveću zbirku daktiloskopskih kartona kao i najopsežniju organizaciju institucija za identifikaciju, koja je čak i prešla granice kriminalistike, postigla je velika zemlja u kojoj se daktiloskopija najkasnije razvila i ustalila. To su Sjedinjene Države Amerike.

Uz mnogobrojne zapreke, kao što je korupcija političara i vlasti, gdje je američki ideal krajnje slobode pogodovao širenju takvog bezakona i kriminala svake vrsti kakovih svijet nikada dotad ni vidio nije, daktiloskopija je jako sporo napredovala. Iako je bertijonaža uslijed očevidnih nedostataka bila nepovratno eliminirana, iako je daktiloskopi-ja već godine 1906. i definitivno godine 1911. svladala i otpor sudaca kao i porotnika, zločinački su se odvjetnici i dalje opirali tim »znanstvenim novotarijama« prigovarajući da uzimanje otisaka prstiju znači za-diranje u ličnu slobodu građana. Tek je pod predsjedništvom Calvina Coolidge-a uspjelo J. Edgaru Hooveru godine 1924. osnovati Federal Bureau of Investigation (F.B.I. = Federalni biro za istraživanje), koji je polako stjecao sve veću važnost. Svojim je strpljenjem i upornim radom Edgar Hoover osvajao publiku koja se je konačno prenula i ustala protiv svemoci korupcije i kriminala. Tada su svi šefovi policija u Sjedi-njenim državama predali sve svoje kartoteke identifikacije F.B.I.-u. Tako je F.B.I. postao glavna i najbrojnija kolekcija daktiloskopskih rekorda koja je ikada i igdje bila sakupljena. Godine 1952. surađivao je F.B.I. sa 81 stranom državom a 1958. F.B.I. je raspolagao sa 149 milijuna kartona. Napokon su 1930. godine političari u kongresu pristali da se osnuje veliki biro za identifikacije za cijelu uniju Sjedinjenih Država. Taj je biro svojim opsegom, preciznošću i pregalaštvom zadivio svijet. Nije se samo kriminalistika koristila. Daktiloskopija je pomogla i u identifikaci-ji nastradalih pri nesrećama na radu i u prometu te prirodnim katas-trofama i u ratu. U lipnju 1958. godine je ustanovljeno da je za pro-teklih 12 mjeseci uhapšeno 15.584 onih koji bi bez pomoći daktiloskopije bili pobjegli pravdi, i pronađeno je da je pola uhapšenih imalo krimi-nalnu prošlost. Sasvim odijeljeno od kriminalističkih registara ima preko

100 milijuna daktiloskopskih kartona uzetih od pripadnika vojnih snaga, civilnog osoblja federalne vlade, stranaca i neporočnih građana, koji su dali svoje otiske prstiju kao preventivnu mjeru. Te je godine 70% nepoznatih umrlih osoba bilo identificirano pomoću ranje spremljenih kartona. To sve stoji u Britanskoj enciklopediji od 1963. godine. I tako je Hooveru u neslućenoj mjeri uspjelo ostvariti, kaže Jürgen Thorwald, ono o čemu je Vučetić u Argentini sanjao i predlagao u svojoj viziji budućnosti i na čemu se tako tragično njegov život slomio. Gledam na talijanskoj televiziji i slušam o jednom zločincu, koji je u zadnjih 17 godina počino 16 groznih umorstava (nad 8 mladih parova) i drži u panici pučanstvo Firenze, a da mu policija nikako ne uspijeva ući u trag. Da se je u Firenci ostvario Vučetićeve san, neman bi već pred 17 godina bila privedena pravdi.

Uspjelo mi je konzultirati 5 američkih pojedinih autora, na čemu zahvaljujem svo mbratu Dinku u San Diegu, Kalifornija. Ta su djela sljedeća:

1. Fingerprints Palms and Soles by Harold Cumins Reviewed and published by Dover 1973.

2. Fingerprinting: Maglic Weapon against Crime by Eugene Block. Published by David Mc Kay Co. 1969.

U ova dva djela Vučetića uopće ne spominju.

3. Practical Fingerprinting by Burtis c. Bridges. Published by Frank of Wagnales 1963. Tu spominje Vučetića samo jednom, i to doslovno ovako: »Preko 50 se raznih metoda po čitavom svijetu upotrebljava za klasifikacije i registraciju otisaka prstiju. Većina se tih temelji na sistemu Henrya ili na onom Juana Vučetića«.

4. Fingerprints Techniques by Andre A. Moenssens. Publisher by Chilton Book Co. New York 1971.

Autor opširno govori o doprinosu daktiloskopije medicinskim istraživanjima. I onda doslovce kaže sljedeće: »U vrijeme kad se je daktiloskopija proširila uzduž Sjedinjenih Država mnoge su druge zemlje upotrebljavale novu metodu identifikacije. Već je godine 1888. njemački veterinar Wilhelm Eber tražio od pruske vlade da usvoji daktiloskopiju za kriminalističku identifikaciju. Ebera je sigurno inspiriralo Fauldsovo pismo u časopisu Nature u kojemu je on predlagao da se novu tehniku za identifikaciju zločinaca upotrijebi ispitujući latentne otiske prstiju ostavljene na mjestu zločina. On se je zalagao za upotrebu nekih para za razvijanje latentnih otisaka, tehnika koja se još danas primjenjuje. Iako je pruska vlada odbila njegov prijedlog, Ebera bi trebalo smatrati pionikom daktiloskopije kojoj je on posvetio znatno istraživanje još prije negoli je Galton objavio svoje prve eksperimente.« To isto tvrdi marljivi i savjesni Thorwald. Moenssens nastavlja: »Drugi strani pionir otisaka prstiju koji zaslužuje da se osobito spomene je Dr. Juan Vucetich iz La Plate, Argentina. Rođen na dalmatinskom otoku Lessina godine 1858. Vučetić je iselio u Argentinu godine 1884. i stupio u službu policije u La Plati. On je slučajno pročitao članak o Galtonovom eksperimentu u Revue Scientifique napisan po Henryu de Varigny u broju od svibnja 1891. Oduševljen i očaran tom idejom stao je odmah da radi na identifikaciji pomoću otisaka prstiju i već samo tri mjeseca kasnije on je stvorio svoj sistem klasifikacije koji je nazvao Icnofalangometrica po

grčkim riječima koje znače trag prstiju. Po prijedlogu jednog drugog pionira dra Francisca Latzine Vučetić je kasnije zamijenio taj naziv i nazvao ga daktiloskopija.

Vučetićeve su sistem praktično upotrijebljen u policiji u La Plati godine 1891. Po tome je on tvorac prvog sistema identifikacije pomoću otisaka prstiju koji je službeno bio upotrijebljen, i on je objavio svoju metodu na drugom latinsko-američkom znanstvenom kongresu u Montevideu, Uruguay u ožujku godine 1901. A do 1904. je publicirao udžbenik *Dactiloscopia comparada*. 1. srpnja 1907. Akademija je znanosti u Parizu izglasala Vučetićeve metodu kao najbolji klasifikacijski sistem, ocjena, s kojom se složilo nekoliko engleskih autora. Vučetićeve se sistem danas na daleko i široko upotrebljava s lokalnim modifikacijama u svim zemljama koje govore španjolski. Služi kao baza mnogim drugim lokalnim sistemima«. Zatim opširno izlaže Vučetićeve sistem i dalje nastavlja: »Najstariji sistem klasifikacije desetoprstne daktiloskopije praktično upotrijebljen u vršenju zakona — Vučetićeve klasifikacijski sistem — je hvaljen od stručnjaka cijelog svijeta kao najpogodniji. Mnogo je jednostavniji od Henry-jeve sistema i da se nije slučajno uveo u Sjedinjene Države Henry-jev sistem pomoću jednog stručnjaka Scotland Yarde, koji je godine 1904. posjetio svjetski sajam u St. Luisu, službe identifikacije u ovoj zemlji bi sada upotrebljavale Vučetićeve sistem. Da se je prišlo uporednoj studiji raznih primarnih sistema, kad je daktiloskopija bila u svojim prvim počecima, Vučetićeve bi sistem veoma vjerovatno bio radije izabran negoli Henry-jev«.

5. Fingerprints — 50 years of Scientific Crime Detection by Douglas G. Browne and Alan Brock. Published by E. P. Dutton Co. New York 1954. Tu stoji doslovno ovo: »Iako su Vučetićeve sistem u Evropi zamijenili sistemom Henryja i drugih, Vučetić je bio prvi koji je upotrijebio praktično primjenljivu daktiloskopsku metodu identifikacije u kriminalistici. On je prvi priveo pravdi zločinca pomoću daktiloskopije. Vučetić je bio čovjek ispred svog vremena, kad je već 1901. preporučao interkontinentalnu

Sjevernoj i Južnoj Americi... Legende tako teško umiru da još i danas suvremena djela pripisuju svu zaslugu Galtonu, iako sam Galton takvo što ne traži... Argentina je sistem daktiloskopske identifikacije najobuhvatnije primijenila, jer otiske prstiju uzimlje ne samo osuđenim zločincima nego i svim državnim činovnicima, profesionalcima, vlasnicima vozačke dozvole i tražiteljima pasoša, a to znači po prilici petinu pučanstva. Nije nevjerovatno da je to faktor u poznatom niskom nivou kriminala u Argentini. Bit historije daktiloskopske identifikacije je sažeta u idealu jednog Dalmatinca nastanjenog u Buenos Airesu — internacionalna zbirka otisaka prstiju sa sjedištem u Parizu, u ulici nazvanoj imenom jednog maršala Francuske.«

Poslije ovog sumarnog pregleda dijela svjetske literature o prvim počecima i razvitku daktiloskopije htio bih, u zaključku, istaknuti da bismo mogli biti skoro potpuno zadovoljni rezultatom našeg istraživanja u pogledu položaja koji danas Vučetić zauzima u znanstvenom svijetu. Mi smo vidjeli da je bilo dosta njih, više ili manje znanih, koji su zaozvali duboku brazdu na tom polju, da neke velike učenjake mi ni spomenuli nismo kao što je Marcelo Malpighi i Jan Purkinje, jer nam to

nije ni bila svrha. Ipak smatramo da bi se iz našeg pregleda moglo zaključiti da se kameni medaši daktiloskopije odnose na tri velika imena: na Francisa Galtona, na Edwarda Henryja i na Ivana Vučetića, ali da primat u praktičnoj primjeni daktiloskopije ima Vučetić jer je od njegova epohalnog otkrića do onoga Galton—Henryjeva prošlo oko deset godina.

Oni koji su i u sažetoj povijesti daktiloskopije propustili da spomenu Vučetića, učinili su to ili iz ignorancije ili iz pomanjkanja prodiranja u bit stvari, ali oni koji su svestrano istražili temelje i razvitak daktiloskopije i po savjesti ocijenili pitanje, slažu se svi da Vučetić ne samo u praktičnoj primjeni daktiloskopije ima primat nego da je svojom genijalnom pronicavošću predvidio i predložio sveobuhvatni doseg i dalekosežni razvitak, i to ne samo u kriminalistici nego u svim područjima identifikacije. Iako njegova vizija o općoj daktiloskopskoj registraciji nije potpuno ostvarena, opravdano je očekivati da će veoma skoro napretkom tehnologije, a pogotovo kompjutora, daktiloskopija postići nove, zasad još neslućene mogućnosti i da će već dobro uznapredovala opća registracija građanstva biti potpuno zaokružena baš onako kao što je tako davno naš Vučetić bio zamislio.